

տառալից լիցք պահպանելն ու
զանգված առ դուռն ու բնույթ
խնդիր մարզական տուժելու
խնդիր աստուածածն Խիչուն
նա արդո պրոտեստան եկել
ու ինչից հանդի Աստուած
մարզից, Աստուած ինչեւ
նա ոչ կարել, եւ իբրեւ
լայտամեծ մարդից արժան
է բաւել զԱստուած
Բայց թեւ աստուած իմից
հանդի թուժելու առաքել
զայլ ու յըրդուառեմ փո-
խանալ զիշխանութի զիշխ-
ան ինչ անհաղատել յիշխ-
անութենէ յոր կարգեմեծ
կան զան յոր պարմել
Հոյսից, եւ խաղաղ զգրիւ-
թիւն ու առաքապարտուց
անալ զայլ զրմանիւ: Ողջ
ինչեւ թեւ զրմանիւ:

Զայն գրեալ Արգարու,
ղհաւասար թղծիյն եգ ի
ղիւանի իւրում. որպէս եւ
զայլն: Կրեաց եւառնեբը-
սէ՛հ մանուկ արքայ Ասո-
րեստանի ի Բաբելոն:

የውጭ ልማት ቢሮ ለጥቅም ላይ የዋለው የጥቅም ስም

Արդար արդե՞ր Հայոց
դուրս իմե՞ր հայրենի եր-
կուր, Զեքեղ տղուն՝ ի
հայր, ի մոր, ի զինորդ լուծ-
կապանաց, եւ զիսկ նորա
թոքի նմա, եւ իբր՝ հայ
խել չեղէ, կարգաւոր զան-
ի զիմպաւսութիւն Մի-
նաւելէ, որպէս եւ կամու-
նվ զվանայ այլից զոր-
քոք առ իր, թէ՛ տա-
նալ զայլ քաղք բռնից, որ
զինպարտ առեւ եւ քարէն-
այլ Աստուած ի վեր զե-
հտորս եւ զԳԼԸ, թէ՛ տե-
սից եւ լույսից զան, նա ալ
իր բռնից զան արտաւա-
նաբարեւա, այլ աշակերտ
մարդիկ զԱստուծոյ արար-
չի հրոյ եւ զբոյժ, եւ զի-
մա՛ս Տառապ ի հոգեման

...զի առ ձեզ ի քննութենէ մարդկան տուեալ ինի աստուածութիւն. եւ

արդ այսուհետեւ թէ ոչ
իւրի հաճոյ Աստուածն մար-
դոյն, Աստուած լինել նա
ոչ կարէ, եւ իբրեւ յայտ-
մանէ մարդոյն արժան ե-
թաւել զԱստուածն: (Եւս-
եփ. Պատմ. Բ. 2 հոյ-
էթ 80:)

Թշնամանը, զի անց նա
զօրինը եւ արար զկաման
Հրեից եւ խաչեաց զգրիս-
տոս (Տես վերագոյն, Տէ-
բերի-նի գրատ-իւնը):

...Կերսնէ.. յէնաց.. առ
Արգար Թագաւոր եւ ասե-
կամ տուր ամէկ ինձ զայրդ
որ զնշանաց տանէ առ քեզ
զի տեսից զգա եւ լուսոյն
զանոն գորտ. եւ կամ..
(Թաւաղի Արգարու, էջ 84)

... ? առբբ առաքեալն Թա-
դէոս, եւ զիճակեաց զա-

Հայոց առաքելու՝ Ռաֆայելի եղբայրացիները գլխավորապես Սյունիքի մարզում, նաև Իգդալում, Պարսիքի առաքելության հիշգրիտ արարած՝ լուսից ցնանալ, յուրեմ հաչարաքս Արամայեսի եղբայրներից զամենայն հիշատակ թողնել, և ճանապարհ կենաց ջուրցել։ Եվ յառեւ հեռ գրիկ Արգարառ Արամայեսի սրբոյ Պարսիք օրինակ զայն։

Մենայն Հայաստանն ազգ
(11-յ-թ-ն-թի-ն Ս. Թ-
ԴԻԻ, 62 11):

Առաքելից զմի յաշակերտաց աստի իմոց, զի զցաւ բժշկեսցէ, եւ կեանս քե... շնորհեսցէ. (Թաւաթ Թաւաթի առ Աբեւ):

የኢትዮጵያ ህዝብ አብዮት ማህበረ ሰነድ

Արգար արքայ Հայոց
Արամշենի եղբոր իմուն
Պարսիկ արքայի խնդար :

Կիսանձ զի որդ լուեայ
 զ զ քան ի հիտուս ի Բերդ
 ասոյ որդւոյն ի Վաստակ
 զոր խաչեցին Հրեայքն, ո
 յարեան ի ի մուշը, եւ ա
 յարեաց զայսպիսեան ի
 ընդ ամենայն տիեզերք՝ եւ
 ասցանին ընդ Հանուր
 եւ զ յայնչերտաց նորս
 զկաւորաց Սիննէ անու
 ի ի կողմին իսրայէտեան
 Թեանայ։ Ի լոյս խոյրդ ասա
 թեալ ցայեց զնա, եւ ըն
 ժեղէիցն զամենայն ասա
 Տիւնադու Թեանայ որ ի մեզ

Բայց յընկերաց նոր
գլխաւորաց Սիմֆոնիստներ
նա ի կողմանս Պարոնից ա
ռաքեալ է. ինչոք որ արա
րեալ՝ լուրջեռ նմա... Ե
նա բժշկիցէ զամուսնի Տիւ
անդուստիւն, եւ ճանա
պարհ կենաց ցուցէ: (Նախ
ընթաց նամակը):

ե. ճանապարհ կենցաղ յուշ-
 ցէ. եւ հաւատաստեալ բանն
 նորա, դու եւ երբաւր թ
 եւ ամենեկեան, որ հնա-
 ղանդին թեք կամաւոր Չ
 ախարժեկն է ինձ, զվե-
 շտա մարմնիս ազգականն
 լինել ինձ մտերիմ հարա-
 ղատն եւ ըստ հոգւոյս:

Եւ մինչդեռ պատուա-
 խանի պայտ (յետին) թղթի
 ոչ էր ընկալայտ, գախաձան
 Աբգարայտ, թապաւորեալ
 ամբ երեսուն եւ ութ:

(C. = 2-1/2 ft.)

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԲՈՒԹԿ ՏՈՋԹ. ԳԼՍՊԱՐ ՊԷՏ ՄԻՆԱՊԵԱՆ

Վարդան առաջին կեսին Կ.Պոլսյ քծկու
թիւնը՝ տակաւին անկերպարան վնճակի մէջ
սգէտ շաղիազիներու մնաշնորհ ելալը
գէթախաւով ենէն ճորոպրեւս փութով, նոր կ'
սկսէ Տաճարային տաճարին օրինաւոր բոխիկ
ազգեցութիւնը զգալ, երբ կը հասնէր Բաքիյէ

Գրիգորյան շատ հին զրոյններն մէկն է՝ թաապն լոյս մէջ աւետարանելու տոները փնակաւոր որդուալլան։ Այս զրոյնի պատմութեան նկատմամբ հմտ. L. psius, Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden, I. Էջ 11 եւ յաջորդը . . . :

Յոթը՝ Գասպար Սինապեան: Օտարազգի բժիշկներու ընտիր խմբակի մը Հետ հաղիւ հինգ վեց աչ Հայ բժիշկ՝ կը գտնուէր այն ատեն Կ.Պոլսոյ մէջ: Սինապեան իրբւեւ նոր աստղ ծագելով, իրաւագա կը մասնագէտը Թուրքիոյ բժշկական այն նոր թուականը ծնանելով՝ զոր իրմէ յառաջ սկսած էր արդէն իւր մտակիրն ու վաստակակիրը, մեծանունն Յոթը՝ Սերովլէ Գլէնեան¹ (Սերովլէն էֆենտի):

Հայ բժշկական ժամանակակից պատմութեան ամենէն ծանօթ եւ նշանաւոր դէմքերէն մէկն է Սինապեան, որուն անունը Թուրքիոյ բժշկական տարեգրութեանց մէջ անկնք յիշատակներով միշտ կենդանի, վաղուց իսկ անմահացած է Սերովլէն էֆենտիի ճարտար գրող²:

Ո՛վ մոռցած է այն անձնանուէր բժիշկն անդուգական, այն գիտնական դասատուն անուանի, որ Սերովլէնի Հետ ձեռն ի ձեռն կրկեց ու պատրաստեց այնչափ բժշկական սերունդներ, եւ որուն պերճախօս ձայնին դեռ արձագանգ տալ թուի Կ.Պոլսոյ բժշկական վարժարանի դասարանները:

Եւ Գասպար Սինապեան իւր առաջին քայլերէն սկսած է նշանաւոր Հանդիսանալ, կուռելով միջառնելով բուրազգի դժուարութիւններու դէմ, որով իւր անունն առաւել եւս սիրելի եղած է Հանրութեան:

Բարեգու բժշկական Համալսարանէն վկայուած առաջին Հայ բժիշկն է նա:

Ծնած է ի Կ.Պոլսոյ 1814 թուականին Մայիսի 13ին, ինչպէս կ'աւանդեն Բարեգու բժշկական Համալսարանին նախնի արձանագրութիւնները, զորս ներկայ աշխատութեան համար հաճեցաւ թղթատել Պր. Բիւրէն քարտուղար Համալսարանին:

Գասպարի հայրն էր Անկիւրացի Գէորգ աղա Սինապեան, որ՝ ինչպէս կ'ընէ Յոթը՝ Սերովլէն էֆենտի, դեղագործ էր, շատոնց հաստատուած ի Կ.Պոլսոյ, ուր արուեստին ճարտարութեան համբաւէն զատ, լաւ բժիշկ ալ անուն հանելով, ոչ միայն մայրաքաղաքին մեծամեծաց դեղարարն եւ բժիշկը կ'ըլլայ, այլ եւ շնորհիւ իւր յաճախորդներուն՝ բախտ ալ կ'ունենայ մինչեւ Սուլթան Մահմուտ Բ. արքային սովորական բժիշկն ըլլալու մեծ պատուին արժանանալ³:

Դեղագործ Գէորգ աղային երկրորդ որդին էր Գասպար, որ իւր մանկութիւնը բոլորովին պարզ եւ նախնական կրթութեամբ անցընելով, յետոյ կը սկսի յաճանել իւր հօրը դեղարանը, Կ.Պոլսոյ մէջ օրինասօր վարժարաններ կամ բարձր ուսումնարաններ չկային դեռ այն ատեն: Գասպարի համար դպրոց մըն էր այս դեղարանը, ուր արուեստ եւ գիտութիւն միանալով արդիւն ստրկէր:

Հեն սակայն ի՞նչ կար սորվելու. ի՞նչ գիտէին այն ատենի դեղագործները, որ ի՞նչ սորվեցընէին աշխուհիներուն: Գասպար խանգաւառ մտքի տեր եւ ընդր ուսումնաւոր, բնաւ չէր գոհանար, եւ շատ շանցած թողնով հօրը խանութը՝ կ'երթայ աշակերտել Կ.Պոլսոյ այն ատենի բժշկական վարժարանը:

Բայց ի՞նչ դժուարութիւններով եւ ի՞նչ տագնապներով կը յաջողի անոր սեմին ներս կոխել: Այն վարժարանը՝ որ գրկել է նոր բացուած էր Կ.Պոլսոյ Զահեդի Կոլլեճի մօտը՝ Լոմօմե Կոլլեճէն անջնջ, բոլորովին արդէն լուծած էր քրիստոնէայ տարրին, եւ միայն մահմետականներն առանձնաշնորհաւ էին հոն ընդունուելու:

Պատահին Գասպար իւր հօրը միջնորդութեամբ, աղեկագիրներ տալով, ինչդիրներ ընելով, մինչեւ իսկ թախանձանքներով՝ ինչպէս կը գրէ Սերովլէն, բարձրագոյն պաշտպանութեան արժանանալով՝ կը յաջողի այս ազգիւն վարժարանին օրէնքը խզել ու աշակերտ գրուել հոն:

1830 թու. 31 թուականներուն էր այս. եւ Գասպար Սինապեան առաջին եւ միակ քրիստոնէայ աշակերտը կ'ըլլայ վարժարանին⁴, ուր բժշկական դասերը ինչպէս կը պատմէ ականատես վկայն Յոթը՝ Սերովլէն էֆենտի, մանաւանդ թուրքերէն լեզուաւ արաբխառն եւ պարսկախառն, որ Գասպարի համար գուցէ անհասկնալի եւ խրթինաց փիպեան բարբառ մըն էր:

Մէկ երկու տարի մնալով այս ստուերական վարժարանին մէջ, գրեթէ ոչինչ բան մը չսորված՝ կը թողու պայն բոլորովին, եւ դէպ ի 1835ին, ընկերակցութեամբ Սերովլէ Գլէնեանի եւ Սառանաի հեղինացոյն, առաքատուոր

¹ Հայ-օսման, Թերթ Չամաւեանի, Գ. Յարի Թիւ 17—122, 1898 թու. 25:

² Սերովլէ Սինապեան Գլէնտի, 26 Կոնստանդնուպոլիս 1893:

³ Gazette Medicale d'Orient, XVIeme année, 1873 Գոնստանբ, էջ 158—160:

⁴ Gazette Medicale d'Orient, ԺԱ Յարի, 1873 Գոնստանբ, էջ 159:

¹ Կ.Պոլսոյ առաջին բժշկական վարժարանն էր այս. կը կոչուէր Ֆերհանգ միջնակցի. որ քանի մը տարիներ փակուելով անգի տուաւ արդի բժշկական օրինասօր վարժարանին: Արդի վարժարանն հաստատուած է 1838 թվականի բեր 3ին Ղալիլե միջնակցի մէջ (սեւ Աւետիս Պրեզիդենտի պարտ. էջ 193): Եւ յաջորած 1839 Մարտ 14ին, (Սերովլէ Սինապեան Գլէնտի, Թիւ. 22, Գոնստ. 21, 1891):

² Gazette Medicale d'Orient, ԺԱ Յարի 1873 Գոնստանբ, էջ 158—160:

նաւի մը զինքն յանձնելով, կ'ուղեւորի Մարսէլ և անտի Բարիզ:

Կ. Պոլսէն Եւրոպա ուղեւորող ուսանողական առաջին խումբն էր այս, ռահմաճարդն էր՝ Գասպար Սինապեան, որ Բարիզ ժամանելէն քիչ ետքը դժբախտութիւն կ'ունենայ իւր միակ պաշտպանը, իւր սիրական Նայրը կորսնցնելու, որով ա՛յա զընկելով այն ամէն միջոցներէն եւ օգնութիւններէն՝ որը անհրաժեշտ էին իւր ուսանողութիւնն ընթացքը կատարելու, ենթակայ կ'ըլլայ մեծամեծ նեղութեանց եւ անհաստատի չքաւորութեան:

Չարաբաստիկն Գասպար տախելով կը տիրի այս պատահարէն՝ որ իւր կեանքին ծիծաղ արեւը կը մարէր յանկարծ, կ'անիծէ իւր ճակատագիրը՝ որ կը զոհէր զինքը խաղաղ ուսանողութենէն, յուսած ենթակայ կ'ըլլայ ծանր հիւանդութեան:

Քանի՜ դասն է ուսանողին այս կերպ կեանքը, եւ որչափ անտանելի. յայտնի է անոնց՝ որը պարտաւորութեան ժանեաց մէջ հեծելով անցուցած են իրենց ուսանողութիւնը: Գասպար փոքր միւս եւս զո՛հ պիտի երթար այս վիճակին, եթէ Օսմանեան կառավարութիւնը՝ զոր ի ձեռին ունէր այն աստի լուսամտին Բէշիտ Փաշա, գլխութեան ձեռք մը կարկառուելով, չազատէր զինքն իւր մեծ առաւայանքներէն:

Արդէն իւր ուսումը Բարիզու մէջ ընդհատելով, Սերվիլէնի հետ գացած էր ի Բիզա Խաւիլո, ուր լուրջ ուսանողութեամբ վաստակելով, դէպ ի 1840 կամ 41ին կը վկայուի բժիշկ՝ Սըրբայական շամալարանէն:

Բիզայի մէջ աւարտելով, Տըթմ. Գասպար Սինապեան դէպ ի 1842ին վերջերը կը փոխադրուի Բարիզ, եւ փափաքելով օգտուիլ զեռ այն նպաստէն զոր Օսմ. կառավարութիւնը կը յղէր իրեն, իւր արուեստին մէջ աւելի եւս ներկուս ըլլալով եռանդով, կը սկսի գարձակ աշակերտիլ գաղղիական ոստանին Շամալարանը,

•Moi-même, atteint depuis quelques année d'une affection chronique, et probablement organique des reins, j'ai consulté, tour à tour, les médecins les plus recommandables de Paris; tous, en se basant simplement sur ce fait, que mes urines se précipitaient et se coagulaient par l'acide nitrique

որ այն պահուն մէկ հայ ուսանող միայն ունէր, եւ էր վաղամեռին Բարութիւն Պալեան՝:

Գասպարի ուսումնասիրական պատուքը զեռ յազեցած էր. 1843 Մարիլ 24ին է որ Բիզայի նորընթաց բժիշկն աշակերտ կ'արձանագրուի Բարիզու մէջ, եւ ջանագիր պարագամբ վեց ամսուան մէջ շամալարանի բոլոր քննութիւններն ի զարմացում ամենուն յաղողպէս կատարելով, 1843 Օգոստոս 26ին փառաւոր յաղթանակով կը պսակուի Տըթմ. Բժիշկ՝ Բարիզու շամալարանէն, եւ այս առթիւ կը պատարաստէ գեղեցիկ աւարտաճառ մը (thèse) նիւթ ունենալով իրեն Albuminurie:

Albuminurie, զոր Հ. Ման. Քաթունի Ալլէ-է-տից եւ Գէորգիւնից Բառաբանին մէջ կը թարգմանէ Սիլթո-դիւռ-մ, գրեթէ նոր նիւթ մըն էր այն աստի, եւ Գասպար Սինապեան իւր ճառին մէջ այնպիսի հիանալի վարդապետութիւններով կը պատմէ անոր երեւումը այլեւայլ հիւանդութեանց մէջ, որ մինչեւ իսկ իւր քննիչ դատաւորներուն՝ Բորթո, Տիւմեռիլ, Մառտօլէն, Պոնս եւ Սէտիէի անուանի բժիշկներուն հիացումը կը գրաւէ, ինչպէս կը գրէր ինձ Բարիզէն Պ. Բիւլէն:

Խղձամիտ աշխատութեամբ հեղինակուած գործ մըն է սա, հազիւ 35 կամ 36 էջ, բայց լի կարեւոր տեղեկութիւններով. արդիւնք մասնաւոր քննութեանց եւ փորձառութեանց, զորս կէս դար յետոյ այսօր իսկ գովութեամբ երբեմն կը յիշատակեն համախիւժ հրատարակութիւններ:

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է, որ Սինապեան՝ ինքն ալ շատոնց ենթակայ երկկամային հիւանդութեան, իրրեւ Albuminurique նկատուած, իւր աւարտաճառին մէջ յայտնած գաղափարներուն մէկ քանին գրած է՝ նոյն իսկ որ անձին վրայ զննութիւններ ընելով, որով՝ ահա աւելի մեծ յարգ կ'ունենայ ըստ իս իւր աշխատութիւնը, երբ կը գրէ.

«Ես իսկ, քանի տարիէ ի վեր ենթակայ ըլլալով երկկամային հին եւ հաւանականաբար գործարանաւոր մէկ հիւանդութեան, Բարիզու կարողացայ բժիշկներուն յայց ելայ հետ ընդ հետ, ամէնքն ալ, տեսնելով որ մեզք եռացմամբ եւ բորակական թթմուստով կը պղտորէր եւ կը թանձրանար, որոշեցին՝ թէ հիւանդութիւնս

1 Երբութիւն Պալեան Կ. Պոլսեցին, Բարիզու բժշկական շամալարանի առաջին հայ աշակերտն է 1842ին արձանագրուած է հոն, ինը տարի շարունակ աշխատելով,

երբ մեռ էր աւարտել իւր ուսումը, ծանրապէս հիւանդանալով՝ կը մեռնի ի Բարիզ, 1851 Նոյ. 30ին (Մոսէ, 33 Փետրուարի, 1851)

et par la chaleur, ont considéré le cas comme une albuminurie, et l'un d'eux m'a invité à retourner, dans les plus court délai possible, dans mon pays. Il m'a fallu ce courage inébranlable que j'ai toujours puisé dans l'ardeur avec laquelle je me suis, depuis longtemps, livré à l'étude de la médecine, pour braver cet arrêt fatal; et aujourd'hui, quoique sûr de porter en moi le germe d'une mort qui n'est peut-être pas éloignée, j'ai la certitude que ma maladie est tout autre que celle dont j'expose le diagnostic.»

Մերական տողեր, սրտի թեւերու ազդող տողեր, որք ոչ միայն Մինսկական բժշկական մեծ կարողութիւնը կը ցուցնեն, այլ եւ կը պատմեն անոր անպաշտ աստուծասիրութիւնը, լաւ հրաւեր են աշուք արդի ուսանողներուն՝ անկեղծ աստուծասիրութեամբ վաստակելու: Մինսկականի պէս աշխատելով միայն կարելի է ըլլալ օրինաւոր բժիշկ, ըլլալ ճշմարիտ բժիշկ:

Մինսկական՝ բժշկական արուեստն հիմնապէս սորվելու համար կենսաբան տալու իսկ պատրաստ կ'ըլլայ, շարաշար կ'աշխատի, մերթ ազբատութեամբ, անբռն եւ գեղեցիկ երբեմն ալ նօթի, ուսանելով կ'ուսանի ինչ որ բժշկականին գիտութիւնը կ'ուսուցանէին, եւ հիւանդ հիւանդ կը յաջողի Եւրոպայի ամենէն նշանաւոր համալսարաններէն երկրորդ բժիշկ վկայակոչ, անմահ բժիշկ, մեծ բժիշկ, որ յետ իւր աւարտական քննութեան, անմիջապէս կը դառնայ իւր ծննդավայրն ի Վ. Պոլսի, որ կը սպասէր իրեն այնչափ փայլուն ապագայ:

Բիտիւրի, Պոլսի, Էմքէի, Բոսթանի, Աւստրիի, Մառօքէի, Օսթրիայի պէս հակադէմաւորականութիւնը գտնաբերութիւններով կ'ընթան, Տղթմ. Գասպար Մինսկական կրկին ստորագրով կու գար: Արդէն „Docteur en Médecine de l'Université royale et impériale de Pisa“, ինչպէս կը կարգանք իւր վարդապետական ճառին ճակատը, ունէր այժմ նաեւ „Docteur en Médecine de la Faculté de Paris“ ստորագր, զոր իրմէ յառաջ ուրիշ հայ մը չէր ունեցած քնաւ:

Անոր դարձը կ'աւետէր նախ՝ Զփուռնիոյ Աբշուլայ՝ Աբշուրի թերթը, գրելով.

«De l'Albuminurie; indiquer les diverses maladies dans lesquelles on la rencontre, thèse de Doctorat en Médecine, par Gaspard Sinapien (Docteur en Médecine de l'Université royale et impériale de Pise); Paris, 1843, 47 20»

«De l'Albuminurie par G. Sinapien, Paris, 1843, 47 1»

է սպիտակուցումն. անոնցմէ մէկը մինչեւ իսկ խորհուրդ տուաւ. ինչի ծննդավայրս դառնալ՝ կարելի եղածին չափ շուտով:

Այս աղետալի վիճիւր տանելու համար հարկ եղաւ ինչ գրկապինդ ունել այն անյողորդ քաղութիւնը, որով վաղուց արծարած է արդէն բժշկական արուեստի ուսման ունեցած եռանդս. եւ այսօր՝ թէպէտեւ վատահամ թէ յետ բռնեալ է մահ մը, մտալուստ իսկ գուցէ, բայց հաւատարի եմ բողբոջին, թէ հիւանդութիւնս տարբեր է, եւ չէ այն՝ զոր կը ծանօթացնեմ այսօր:»

«Ամուսն 21ին գաղղկական շոգեհաւով հասաւ հոս փարիզէն հայազգի բժիշկ յարգի աղա Գասպարը կոստանդնուպոլսցի, որ գրեթէ հինգ տարիէ ի վեր Գաղղիա էր, ու բժշկականութեան արհեստը կը սորվէր: Իր ուսմունքը ըստ արժանւոյն կատարելով, (որն որ յայտնի կ'ըլլայ ձեռքն եղած վկայական թուղթերէն), կոստանդնուպոլսի կը դառնայ հիմալ նոյն արհեստը գործքի դնելու համար:

«Ստոյգ է որ Եւրոպայէն դարձող հայազգի երիտասարդները՝ ընդհանրապէս ալ աւելի ազգասիրակա՛ն են ուսումնասիրական եռանդ մը կ'ունենան, ու սա ճշմարտութիւնը՝ յիշեալ յարգի բժիշկ աղայ Գասպարն ալ լիովին հաստատեց, ուրախակից ըլլալով զփուռնացի հայոց ուսումնասիրական քանքին վրայ, որոնց ըստ կարի նպատասխանադր ըլլալ անգամ՝ ցանկանալով, ինքնայոժար երկու բաժնի ստորագրուեցաւ Աննիսոյ ընկերութեանը:

«Ուրախ արտիւ կը տեսնենք որ մեր ազգէն ալ բժշկականութեան հետեւող հիմալ շատ կը գտնուին, որն որ խիստ շահաւէտ ու յարգի արհեստ մըն է: Արդէն քանի մը հայազգի բժիշկներ ունինք կոստանդնուպոլսոյ մէջ, որոնց մէջ երեւելի է աղա Սերովքէ Վիշենեան յարգի երիտասարդը, որ շատ ատեն չէ Գաղղիայէն դարձաւ, ուր աեղ բժշկականութեան ուսմունքը կատարելով, հիմալ գործքի կը գնէ զանկեալ յիշեալ մայրաքաղաքը, ու իր քարտաւորութեամբ եւ ուրիշ զանազան ուսումնական տեղեկութեամբը պատիւ եւ օգուտ կրէ մեր ազգին:

«Ասանկ բարի օրինակներէ խրախուսուելով, կը յուսանք որ այսահետեւ ուրիշ շատ հետեւողներ եւս գտնուին մեր ազգէն սա օգտակար ու արժանապարգ արհեստին»:

Ն. Աճի:

ՆԱԽԱՅԵՐ՝ Աբշուրի Զփուռնիոյ Դ. տարի, Թիւ 166, 26 Նոյ. 1843:

Արշալույս Աբրահամի յոթն արգարեաւ պարագ չեղաւ. 1843էն ի վեր աճելով աճեցան եւ բազմացան Կ. Պոլսոյ հայ բժիշկները, որոնցմէ կը մտնէին՝ ծնանիլ նոր նոր Սինապեաններ, որպէս զի հայ բժիշկութիւնն աւելի բարգաւաճի աւելի բարձրանայ:

Սինապեան Կ. Պոլսի հասնելով՝ երկու տարւոյ չափ իրրեւ պարզ բժիշկ կը գործէ լռիկ եւ համեստ վիճակի մը մէջ. բայց տակաւ իւր ճարտարութեան համարն հանելով, դէպ ի 1845ին կ'անուանուի դասատու կայսերական բժշկական վարժարանին, ուր քառորդ դար մը ամբողջ՝ շարունակ կը դասախօսէ, մերթ աւանդելով ընդհանուր փոքրէն-փոքր (pathologie générale), բայց գլխաւորապէս քննաբանութիւն (physiologie), որոյ մասին իւր ունեցած կատարեալ հմտութիւնը դեռ այսօր քոլեանսիք կը պատմուի, մանաւանդ Երեւանցի դասաւանդներէն, Տրքթ. Սերվիշէն էֆէնտիէ, Տրքթ. Ստեփան փաշա Ալանեանն եւ Տրքթ. Թափոր պէյ Խան-տանեանն:

Գաղղիներէն լեզուաւ կը կատարուէին այն ատեն վարժարանին դասաւանդութիւնները¹, եւ դասաւանդներն էին Եւրոպայէն յատկապէս բերուած նշանաւոր բժիշկներ, ինչպէս՝ Պէրցեր, Ռիկէր, Պառոցցի, Նաուսեցի, եւ այլք, որոնց մէջ Տրքթ. Սինապեան իւր հմտութեամբն եւ պերճախօսութեամբը՝ շատ շանցած՝ այնպիսի առաջնակարգ դիրք մը կ'ունենայ, որ իւր համաբարձ միջեւ կայսերական գահէ հասնելով, անմիջապէս կը պատուուի Նիշնէ Էֆէնտի պաշապառու անշնանով, զոր Սուլթան Մեճիտ կայսրն անձամբ կը կախէ անոր կուրծքը²:

Այն օրէն սկսեալ Գասպար Սինապեան կ'որոշուի պաշտական բժիշկ, եւ Մայր Թագահին անձնական բժիշկ, այնչափ յարգի որ յատկապէս Պրուսա կը ջլգուի այն տեղէ հանքային ջրերէն բերելու Մայր Թագահին համար³:

Ա' այնուհետեւ կը սկսին շարքն իւր պլեւայլ պաշտօններուն, զորս կ'ունենայ պարբերաբար:

1855 Մայիսին՝ ի վարձատրութիւն իւր բարձր Թաղարութեանց՝ արժանի կ'ըլլայ բար-

ձրանալու գնդապետի (Ժընը) աստիճանին եւ կ'ընդունի Պէյ տիտղոսը⁴:

1856 Մայիս 10ին կ'ընտրուի անգամ Կ. Պոլսոյ կայսերական Նորահաստատ ընկերութեան, որուն մասնակցած էին արդէն միայն երկու հայ բժիշկ, Տափուտեան Թափորն եւ Պիշէնեան Սերովէն: Սինապեան այս ընկերութեան մէջ իւր գիտական աշխատութիւններով շուտով փայլելով, քանի մը ամիս ալ ետքը՝ Հոկտեմբերին՝ կ'ընտրուի անգամ այն յանձնաժողովին, զոր Օսմ. կատալարութիւնը կը սահմանէր մայրաքաղաքին Խոնդուս Էֆէնտի լատիշէն-Լաֆ դեմ Էլ-Էֆէնտի-Էֆէնտի Դոնդուս: Գասպար պէյ ընկեր ունենալով իրեն Էտհեմ փաշա եւ Սահէն էֆ. Ապրոյեան, հեղինակ կը հանդիսանայ առողջապահական մեծամեծ բարեկարգութեանց, զորս կը կարդանք Կ. Պոլսոյ այն ատենի բժշկական թերթին մէջ⁵:

1857ին ձմեռը կ'անցընէ Նիս քաղաքը՝ իւր հիւանդութիւնը դարմանելու, եւ այս առթիւ կը շարադրէ նկարագրական տեղեկութիւններ, զոր հրատարակած է յետոյ Gazette Médicale d'Orient.⁶

1863 Օգոստոսի 21ին կ'ընտրուի Նախագահ Կայսերական բժշկական ընկերութեան⁷, եւ միանգամայն ըստանձնելով ընկերութեան հրատարակած թերթին խմբագրապետութիւնը, նշանաւոր կը հանդիսանայ բժշկական ընտիր գրութիւններով:

Նոյն տարին է որ նախաթոռ ձայնի կ'անգամակցի Կաթողիկոսայ Հայոց Պատրիարքական ընտրութեան յանձնաժողովին⁸, եւ հուսկ յետոյ կը մասնակցի Հասունեանց եւ Հակահասունեանց համալուսուր տարածանքութեանց. ջերմ պարագլուխ հանդիսանալով առաջնոց, որով իւր դէմ կը յառնեն շատ թշնամիներ: Աւերողք է յիշատակել հոս մանրամասնութիւններն այն կռուին, որ տոհմային ժամանակակից պատմութեան մէջ ունի արդէն ոչ նուազ տրամադրութիւն էր, եւ կ'անցնիմ թուել Սինապեանի բժշկական գործերը, որ աւելի շահեկան են մեզ:

Գասպար Պէյի բժշկական գործաւանդութեանց նշանաւորաբոյններն են, բաց ի իւր

¹ Մոսկ. Դ. տարի, Թիւ 175, 2 Յունիս 1855:

² Մոսկ. Ե. տարի, Թիւ 249, Դշ., 31 Հոկտեմբեր 1856:

³ Gazette Médicale d'Orient, Է. տարի, Թիւ 3, 1863 Յունիս, էջ 33-37:

⁴ Gazette Médicale d'Orient, Ը. տարի, Թիւ 9, 1861 Դեկտ. էջ 129-30:

⁵ Gazette Médicale d'Orient, Է. տարի, Թիւ 7, 1863 Հոկտ. էջ 107:

⁶ Մոսկ. Թիւ 607, 28 Սեպտ. 1863 եւ Արշալույս

Աբրահամի Զփուշի, Թիւ 711, 5 Հոկտ. 1863:

¹ Այսօր թուրքերէն կ'անգղեր բժշկական գասեր, եւ ցաւալ է քսել, որ կ'ըլլէ բժիշկները ընդ այնպէս զարգացած, ինչպէս էին գաղղիներէն լեզուաւ աւարտողները:

² Յետ Հայապաշտ. թերթի Ծառուածանքին, Ա. տարի, Թիւ 14, 28 Սեպտ. 1846:

³ Անթ. Բ. տարի, Թիւ 36-39, 6 Մարտ 1848:

պատժական գրութեան կամ պատիժներուն սաստկութիւնն ու անկանոնութիւնը, Ամէն յանձնարժէք բարոյական հիւանդ մը կը համարի, դարմանելի եւ ոչ թէ պատժելի, դատապարտելի, ազդեցութիւն եւ վնաս խօսքերով գրութիւն կ'ազդակէ, եւ կը պահանջէ կռաւարութիւնէն, որ բարեհաճի շուտով փոխել իւր բնադրութիւնը միայն առողջողական պահանջներու տակնուկէն հանաձայն. միջոցով իրենց պարտաւորութիւնն ստատիւնելով եւ խնայողութիւն, որուն կէտ նպատակի պիտի ըլլայ միայն եւ միայն՝ յանդուրժել իր բարոյական անհարգութիւնն իրենց իրենց անապաքան վարդապետութիւն, մեծ մարդասիրութիւն, որ Սինապեանի անունն՝ անգամ մը եւս սիրելի կ'ընեն, անգամ մը եւս կը բարձրացնեն:

Հինգերորդին մէջ կը խօսի Կ. Պոլսոյ քաղաքական զեղարարութեան վրայ, եւ այս մասին կը գծէ խիստ օրինադրութիւն մը, որ գոյնաւորաբար մինչեւ այսօր ոչ եւ ազդեցութիւն մը չէ ունեցած, եւ Կ. Պոլիս դարձեալ զերեւ չէ խաբեցայ զեղարարներէ, որոնք յայտնի եւ ապեւանտան օրինադրութիւններով ամէն խայտառակութիւն չեն խղճեր ընել՝ ի ֆիտա խեղճ հիւանդներուն, եւ ի նախատինս բժշկական բարձր արուեստին:

Վեցերորդը Բաբելոնի արհեստագործական գրութիւն մըն է, Կ. Պոլսոյ բժշկական դատուն դեմ շարժումներէ: Այստեղ Սինապեան կը ներկայացնէ քիչ-քիչ իր արհեստագործական մը, (consultation medicale), որուն կը մասնակցին խումբ մը բժիշկներ. մէկը կը խօսի անգղիերէն, միւսը գաղղիերէն, մէկն իտալերէն կամ լատիներէն, որով մը գրեթէ մը գերմաներէն, եւ բոլորն ալ զիրար բնաւ չեն հասկընար: Այս զուեշտական գրութեամբ Սինապեան Կ. Պոլսոյ այն ատենի բժշկական վիճակը լուելայն նկարագրելով, թերեւս կը փափաքէր որ Կ. Պոլիս ունենայ բժշկական առանձին պաշտօնական լեզու մը, որով ամէն ազգի բժիշկներ կարողանային դիւրաւ խօսակցիլ բժշկականագետ: Ինչ լաւ կ'ըլլար՝ եթէ ամբողջ տիեզերքի բժշկական լեզուն միջոց ըլլար. բժշկութիւնն իւր ծանրութեամբ գնացը բաւական կը փութացընէր:

Եօթներորդին մէջ կը նկարագրէ Նիս քաղաքը, ուր 1857ին ձմեռն անցուցած էր Սինապեան իւր հիւանդութիւնը կազդուրելու: Բանաստեղծական զեղեցիկ նկարագրութիւններով, պատմական տեղեկութիւններով եւ բժշկական ընտիր վարդապետութիւններով լի գրութիւն

մըն է. որ թէեւ ամէն 40 տարի յառաջուն Նիսը կը ներկայացնէ, բայց դեռ այսօր լաւ ծանօթութիւններ կ'ընեն Միջերկրականի այն առողջարար վայրը սիրողին:

Ութերորդը, Մարթինի գոյնաւորութիւնն է: Իսկ իններորդը կը խօսի Կ. Պոլսոյ յանձնարարական աւերիչ հրդեհներուն վրայ: Սինապեան այս հրդեհներուն պատճառ՝ տգիտութիւնն եւ անգործութիւնն համարելով, կը բողոքէ այն ատենի շարժական ընտցիչ կրօնարարներուն (մակուլ) դեմ, իբրեւ բուն պատճառ հրկիզութեանց: Այս կրօնարարներուն ֆիտաներն ալ բժշկականագետ թուելով, կ'առաջարկէ գործածել եւրոպական նորանոր ընտցիչները, որ թէ առողջապահական են եւ թէ նուազ թանկարար քան տեղացի ընտցիչները:

Քաջ կ'այս գրութիւններէն Կասպար Պէյ Սինապեան ունեցած է նաեւ ուրիշ հրատարակութիւններ, զորս գոյնաւորաբար չկարողացայ ձեռք բերել. եւ պարտաւորուած է շատ ձեռագիրներ, որ ճարակ եղած են կ'ըստի, Բերայի մեծ հրդեհին (1870): Այս ձեռագիրները, (որ բոլորն ալ գաղղիերէն են, վասն զի Սինապեան տեղեակ չէր իւր մայրենի լեզուն գրագիտութեան) Ինքեյի վրայ աշխատութիւններ են եղեր, որոնց արժէքն եւ կարեւորութիւնը իմանալու համար բաւ է կարգաւ այն փորձիկ նամակն որ ուղղած է 1865ին մեծ Ինքեյի ձեռնարկին ատեն կազմուած յանձնաժողովին:

Գաղղիերէն լեզուաւ էր այն նամակը, զոր յանձնաժողովն անմիջապէս փութաց հրատարակութեան տալ եւ Մարթին թերթն ալ հայերէն թարգմանութեամբ ծանօթացուց ազգայինը:

Մահացող

«Քանի մ'անձանց ժողովի մը մէջ ներկայ համաճարակ հիւանդութեան բնութեանը վրայ կարծիքս յայտնած ժամանակ, զիս թախանձեցին որ հետեւեալ դիտողութիւններն ուղղեմ» Եւր յանձնաժողովին:

«Քորիայի ակտէն յանկարծական եւ շանթահար կերպով զարնուողները բացառութիւններ են. այլ գրեթէ միշտ քանի մ'որ յառաջ փորհարութեամբ կը սկսի, եթէ այն միջոցին դարման տարուի, զոր փորհարական շրջան կը կոչեմ, հարիւր հիւանդին իննսունն անշուշտ կ'ազատին քորիայէն, ապա թէ ոչ՝ հարիւրին վաթսուներ կը մեռնին»:

“Ով որ աս յառաջնկայ փորհարութիւնն ունենալով արժանապէս խնամուի, մահուան ծիրանէն պրծած զոհ մը կ'ըլլայ”

“Արդ հիւանդութիւնն իր ամենապարզ արտայայտութեանը վերածելու համար, ամենէն ազդու միջոցն է, այս իրողութեան կարեւորութիւնը ամէն տեսակ հրատարակութիւններով հասկըցնել հասարակութեան, եւ այս պարագային մէջ բռնելու ընթացքը սովորեցնել”

“Այս պարզ գիտողութիւնը ձեր դատողութեանը կը ներկայացընեմ, բարձալով որ ես ալ տկար հարկ մը նուիրած ըլլամ այդ մարդասիրական գործին, որուն անձնուէր եղած էք թէ՛ դուք եւ թէ՛ յանձնաժողովիդ անդամ եղող բոլոր պատուական եղբայրակիցքս”

Եւսմ

Սինսպեան

Այս պարզ կէ փորձի գիտողութիւնը ինչ մեծ դաս է բժշկական, ինչ լաւ խրատ նախադրուածեան, զոր այժմ եւ միշտ մարքեքնիս պահելու ենք, երբ իւրեք բառն արտասանուի”

Ասոնք են ահա Գասպար Պէյի բժշկական երկերը, որք անշուշտ գեւառուի շատերու ծնունդ կու տային, եթէ մահն անոր կեանքը չկարճէր”

1868 Սեպտեմբեր 25ին Տրքթ. Սինսպեան կ'անուանուի Պոնտաֆէր անդամ (Membre honoraire) կայս. բժշկական ընկերութեան Կ.Պոլսոյ, եւ քիչ յետոյ ատոմանի բարձրացում մ'ունենալով, կայսերական իւրով կը նշանակուի անդամ Վճռաբեկ աստիճանի Պետական խորհրդոյ”

Այս բարձր պաշտօնին մէջ Սինսպեան, իւր բժշկական արուեստին հաւատարմ կարողութեամբ եւ տաղանդով կը սկսի փայլել եւ շուտով դատական զարմանալի գործածութիւններու հեղինակ կը հանդիսանայ” Բայց տարին չբոլորած՝ յանկարծ պաշտօնանկ կ'ըլլայ, եւ այս յետ մահու նշանաւոր Ալի փաշային, որուն անձնական բժիշկն էր”

Այս անակնկալ պաշտօնանկութիւնը, “գիտե՛ք արդիւնք գուցէ չար նախանձի, խորապէս կարգէ անոր զգայուն սրտին, որ արդէն իւր սիրական լծակցին վաղահաս մահուամբ սգաւոր, տխուր՝ Բերայի մեծ հրդեհէն, որ անոր բոլոր ստացուածքը լարած հատցուցած էր, չէր կարող այլ եւս տոկալ, ռեստի եւ ի սպառ կը մարէր, տակաւ տակաւ հաշելով մաշելով չար

հետեւանօք այն հիւանդութեան, որ Գասպարի գրեթէ ծննդակից էր”

1872 Սեպտեմբեր 9/21ին է որ Գասպար պէյ Սինսպեան իւր կեանքին 60երորդ տարին չի եւակոխած, կը վախճանի Քաղկեդոնի մէջ, ուր կը բնակէր Բերայի տակալի հրդեհէն ետքը”

Խիստ մեծ կ'ըլլայ ցաւը Կ.Պոլսոյ բժշկական դասուն, որ այնպէս շուտ իւր ամենագործին մէկ անդամէն կը զրկուէր. դառն կ'ըլլայ սուգն հայ բժշկական մարմնոյն, որ իւր դիտնականագոյն եւ պատուաւոր մէկ ընկերն յեղակարծ կերպով կը կորսնցընէր”

Սինսպեան անմահն բժիշկը, Սինսպեան օրինակելի հայ բժիշկը, տիպար անձնասիրութեան, ազնուութեան եւ մարդասիրութեան, իւր մահուամբ մեծ բաց մը կը թողուր Կ.Պոլսոյ հայ եւ օտարազգի բժշկութեան մէջ, կը բանար խոր վիհ մը, զոր տարիները տակաւին չեն լեցուցած. եւ իմ գրիչն անկարող է ներառագրելու այն ցաւը, զոր կը զգան գեւառայոր այն ամէնքն որ ծանցած են զինքը մտէն, կամ վայելած են իւր բժշկական դարմանները”

Մեծ շքով կը կատարուի անոր յուշարկաւորութիւնը, որուն կը մասնակցին մայրաքաղաքին հայ եւ օտար բոլոր բժիշկները, դեսպանականները կայացուցիչները, զինուորական եւ պետական երեսելի պաշտօնեաները, կայսերական բժշկական վարժարանի եւ բժշկական ընկերութեան պատգամաւորները, եւ ժողովրդեան հոծ եւ ստուրբ բազմութիւն մը”

Կ.Պոլսոյ հայ բժշկաց ամենէն պերճախօս ձայնը, Սինսպեանի վաղեմի ընկերը, վատակակիցն եւ մեքիմ եղբայրակիցը Տրքթ. Սերվիլէն էֆէնի, անոր դագաղին վրայ կ'արտասանէ պրանչիլի դամբանական մը, որուն մէջ ողբացեալն Սինսպեան իւր կեանքին բոլոր բարեմասնութիւններով եւ մանրամասնութիւններով ճշգիւ նկարագրուած, անմահացած է, ինչպէս յիշատակելի աշխատութեանս ակիգբը”

Սերվիլէնի այս դամբանականը, որ հրատարակուած է Gazette Médicale d'Orient մէջ,¹ եւ որ առաջնորդ եղաւ ինձ այսօր, կը ցուիմ որ այլեւայլ նկատումներով չեմ կարող գրել հոս. ուրիշ պատահ տուի վերադասելով՝ կը ներկայացընեմ միայն այն ծնաւը, զոր Սերվիլէնի դամբանականէն վերջը Տրքթ. տէ ֆասթիո խօսած է Սինսպեանի վրայ, ի դիմաց կայս. բժշկական ընկերութեան”

Ահա տակալ այն

¹ Տես Անթ. Ժ.Ձ. տարի 1873 Յունուար, էջ 158—60

«Messieurs. C'est à moi qu'incombe le triste honneur de rendre les derniers devoirs au Dr. Gaspard Bey Sinapian, au nom de la Société Impériale de Médecine, dont il était membre honoraire et ancien président.

«Bien que, dans cette douloureuse circonstance, je sois ici le mandataire du corps savant, c'est en même temps comme ancien ami du regretté Gaspard Bey que je prends la parole; aussi, ne vous attendez pas, messieurs, à entendre de ma part des éloges pompeux et exagérés; des mots de convention et de commande; ce langage-là m'est tout-à-fait inconnu, et la mémoire de Gaspard Bey ne compare que ce qui est vrai, et ce qui est vrai, vous le savez, messieurs, est tout à sa louange.

«Notre cher défunt était le savant modeste et l'honorabilité personnifiée, sachant se faire aimer de tous par l'aménité de son caractère. Je puis le dire sans crainte d'être démenti: Gaspard Bey n'avait pas un seul ennemi. Ajoutons à cela le professeur et le praticien distingué et humain. Comme professeur de Physiologie à l'École Impériale de Médecine, il était à la hauteur de sa tâche; comme membre de la haute cour de justice, la droiture a été toujours son guide. Cependant cet excellent homme avec toutes les qualités, ou plutôt à cause de toutes ces qualités, n'a été récompensé que par l'ingratitude et l'injustice.

«Certes, si dans ce pays l'intégrité et la capacité étaient toujours suffisantes pour réussir, Gaspard Bey n'aurait pas été arbitrairement éloigné de son poste.

«La mort prématurée de sa fidèle compagne, le terrible incendie de Péra, qui a dévoré ses propriétés, la perte illégale de sa place inamovible — comme si Gaspard Bey pouvait forfaire à l'honneur — tous ces malheurs réunis, arrivés presque simultanément, ont abrégé une vie déjà com-

Տեսարք:

Յանունն Կայսերական բժշկական ընկերութեան Տղթթ. Գասպար Պէյ Սինապեանի, որ այս ընկերութեան պատուաւոր անդամն է և Հին Գահրէթէն էր, վերջին պատիւները մատուցանելու տիւր պարտաւորութիւնն իմ վրաս ինկած է:

Այս ցաւալի գէպքին մէջ թէպէտ ուսեալ մարմնոյ մը բերանն եմ, սակայն մի եւ նոյն ժամանակ կը խօսիմ իբր՝ ողբացեալ Գասպար Պէյի Հին բարեկամը. ուրեմն, Տեսարք, իմ կողմանէս չբեղ ու չափազանցեալ գովասանքներ, պայմանագրեալ եւ յանձնարարեալ խօսքեր մի սպասէք. այդպիսի լեզու մը բոլորովին աննանօթ է ինծի, եւ Գասպար Պէյի յիշատակն միայն ճշմարիտ իրերու կը հանգուրծէ. եւ գիտէք, Տեսարք, ինչ որ ճշմարիտ է՝ այն է անոր բոլոր գովասանքը:

Մերտիւրիի Հանգուցեալը Համեստ գիտնական մըն էր եւ անձնաւորեալ պատուաւորութիւն մը. իւր քաղցրաբարոյ բնաւորութեամբը գիտցած էր զամենքն իւր սիրովը հրապուրել: Աւանց ընդգիմարանութիւն կրելու վախի՛ն կրնամ ըսել, Գասպար Պէյ եւ ոչ մէկ թշնամի ունէր: Աւելցնենք՝ որ ինքը մարդասէր պրոֆէսոր եւ անուանի գործնական բժիշկ (praticien) էր, Կայսերական բժշկական վարժարանին մէջ իբրեւ բնախօսութեան ուսուցիչ՝ յարմարագոյն անձն էր իւր պաշտաման. իբր անդամ արդարադատութեան բարձր աստիճան՝ առաջնորդ ունէր իրեն միշտ ուղղամտութիւնը: Միայն եւ այնպէս այս սքանչելի մարդն այս բոլոր յատկութիւններով՝ եւ կամ մանաւանդ թէ այս բոլոր յատկութեանց պատճառաւ, միայն ապերախտութիւն եւ անիրաւութիւն գտաւ իբր վարձք:

Հարկաւ եթէ այս երկրիս մէջ արդարակորովութիւնն ու ատակութիւնն յաջողութիւն գտնելու համար միշտ բաւական ըլլային, Գասպար Պէյ այնպէս ըստ կամս չէր հեռացուեր իւր պաշտօնէն:

Իւր հաւատարիմ լծակցին վաղահաս մահը, Բերայի ահապին հրդեհին՝ որ իւր ստացուածքը լափեց, իւր անխախտ պաշտօնն՝ այսպէս ապրիլաւոր եղանակաւ (— իբր թէ կարենար Գասպար Պէյ իւր պատուոյն դէմ մեղանշել —) կորսնցընելն, այսամէն գրեթէ միաժամանակ հասած գոթախտութիւնները միանա-

promise par de longues souffrances physiques; mais la résignation de notre bon et excellent confrère était égale à ses souffrances.

«Je ne dirai rien de sa vie privée et publique toujours pure. Une voix éloquente l'a retracée, il y a quelques instants, dans une autre enceinte au milieu d'une foule d'amis et de parents pénétrés de douleur.

«Gaspard Bey laisse — chose rare — beaucoup d'amis; une nombreuse famille éplorée et dans un état de fortune précaire.

«La Société Impériale de Médecine perd en lui un de ses membres les plus distingués et la Gazette Médicale un ancien et dévoué collaborateur.

«Au nom de la Société et en mon nom, je te dis adieu, loyal et affectueux Gaspard Sinapien. Ta dépouille mortelle va disparaître à nos yeux, mais ta douce mémoire vivra dans nos coeurs.»

Dr. Castro.¹

լով կրճատեցին կեանք մը, որ արդէն խանգարած էր ֆիզիքական երկայն վշտերով. բայց մեր բարեխիտ եւ սքանչելի եղբայրականցին համակամութիւնն հաւասար էր իւր կրած վշտերուն:

Իւր առանձնական եւ հրապարական միշտ մաքուր կենաց վրայ չեմ խօսիր: Քիչ մը յառաջ ճարտարախօս ձայն մը՝ բարեկամաց եւ ցաւակոծ ազգականաց բազմութեան մէջ նկարագրեց զայն ընդարձակ գծերով:

Գասպար Պէյ իր թողու — ցանցաւ դէպք — բազմաթիւ բարեկամներ, եւ կողովողաբէն բազմանշամ ընտանիք մը՝ անպահով բախտին ձեռքը մատնուած:

Կոյսերական բժշկական ընկերութիւնը իր կորցնելուն յանձին նորա իւր երեւելի անդամներէն մէկը, եւ բժշկական լրագիրն ալ իւր բազմամեայ անձնանուէր գործակիցներէն մէկը:

Յանուն ընկերութեան եւ յանուն իմ, Մեան բարով կ'ըսեմ Քեզ, սիրելիդ եւ պատուականդ իմ Գասպար Սինապեան: Բու մարմինդ քիչ մը ետքը պիտի մածկուի մեր աչքերէն, բայց բու քաղցր յիշատակդ պիտի ապրի մեր սրտերու մէջ:

Բաց ի այս դամբանական ճառերէն, մայրաքաղաքին օրագիրները կը նուիրէին անոր տիրական տողեր:

Մեծ կը գրէր.

«Երբեք Պետական խորհրդոյ անդամ Տր. Գասպար Պէյ Սինապեան շարժք իրիկուն վախճանեցաւ ի հասակի 60 ամաց, եւ կիրակի օրը մարմինը մեծահանգէս յուղարկուորութեամբ քաղաքէն քերա փոխադրուելով Ֆէրի գեղ թաղուեցաւ»²

Փռն կը գրէր հետեւեալը.

«Մեր Հռովմէական ազգայիննէն եւ Հասունեան կուսակցութեան պարագլուխներէն Տղթ. Գասպար Էֆէնտի, երէկ իւր մահկանացու կենաց ընթացքը վճարած բըլալով, այսօր կը կատարուի յուղարկուորութեան հանգէսը»³

Իսկ Մեծ-Պէյ Էֆէնտի թերթն այսպէս.

«Սպալդ շուրջի տէվէթ ազատը վէ միւլ վէվէթա Ալի բաշանըն հէքիթի օլան Սինապեան Գասպար Պէյ, ալթմըշ եաշնետ օլտուղու

հալան, իշպու բազար կիւնիւ Գաւրեղեյիւնտէ վազը խանսինտէ վէֆաթ խոխ, սիրնքի կիւն տախի, ճէնագէ ալալը իճրա խոխիւշ տիր»⁴

Սինապեանի մարմինը կը հանգի Բերա, Ֆէրիքէյ, Կաթողիկէ Հայոց գերեզմանատունը, ուր կը մնայ ցայսօր դեռ անփառունակ վիճակի մէջ: Երբ արգեօք ցուրտ շերիմ մը պիտի որոշէ այն քնարանն՝ որ կը պահէ Հայոց ամենէն ասղանդաւոր բժիշկներէն մին:

Տղթ. Սինապեան թողած է բազմաթիւ բարեկամներ. թողած է մէկ արու զուակ՝ Գրիգոր Էֆ. Սինապեան ծանօթ իրաւագէտը, եւ երեք ալ աշիկի, որոնցմէ մին հարսնացած է հայազգի ճարտար բժիշկ Ասեմ. Տղթ. Անտոն փաշայի Նաֆիլեան:

Իւր կրթները, դէպութեան համազգեստով, զօր կը ներկայացնենմ, նուիրած է ինձ Տղթ. Նաֆիլեան փաշա, որուն յայտնելով այստեղ իմ անկեղծ շնորհակալութիւններս, կը ցանկամ որ 1900 զարու հայ բժշկութեան մեծ պատիւ եւ պարծանք եղող այս նշանաւոր դէմքը,

¹ Gazette Médicale d'Orient 22 Յուլ. Թի. 8, 1872 Նոյեմբ. 62 127—28:

² Մեծ Թի. 1287, 12 Սեպտ. 1872:

³ Փռն Թի. 74, 11 Սեպտ. 1872:

⁴ Մեծ-Պէյ Թի. 1902, 12 Սեպտ. 1872:

